

APU SIMI QELQA N° 29735*

QELQAKUNA QOMUQ APULLIKUNAQ SUNTUR WASIPI UMALLEQ

CHAY RAYKU

RIMANA SUNTUR WASIPI APULLIKUNA

Qomunku kay chaninchay qelqata:

APUSIMI QELQA CHANICHAMUN KUNANMANTAPACHA APASUN
ÑAUPAQMAN AMA CHINCACHISPA, SAPA P'UNCHAY HINA WIÑACHISPA,
WAKIN QONQASQA SIMIKUNATA YUYARISPA, WILLARISPA,
MAST'ARISPA, RIMAYNINCHISKUNATA PERUSUYUNCHISPIN SAPHIN
KASHAN ÑAUPAQ RUNAKUNAQ PAQARIMUSQANMANTA PACHA

HOJ HATUN T'AQAN

Llapanmanta kamachikuykuna:

Ñaupaq huch'uy t'aqan.- Imapaqmi kay kamacheq qelqa

- 1.1 Key qelqa kamachimun imaynatan chaninchasunman, sapanka runaq, aylluntin runaq kaqninchiskunata, aswantaqa rimayninchismanta, imaynan kashan tawachunka pusaqniyoq yupaypi hatun patarapi qelqasqa, suyuntinchispa kamachikuynin patarapi qelqasqa Constitución Política del Perú.
- 1.2. Llapan rimayninchiskunaq saphin kashan perusuyupi runaq paqarimusqanmanta pacha cheymi reqsichiwanchis imayna kasqanchista, hinallataq imaynatan qhawarinchis, willarikunchis kaysayninchista, chey raykun kan atiyinchis kallpanchis sayachinachispaq, siminchis rimayninchis wiñachinachispaq imaña ruwaykunapipas.

Iskay huch'uy t'aqan.- Chaninchamun Perusuyuntinpaqmi kapunwanchis

Reqsikuchun llapan perusuyuntinpaqmi rimayninchis, mana chinkachispa, aswanpaq wiñachispa, wakinkuna kashanman qonqasqapas cheykunta yuyarispa, willarinakuspa, mast'aripa rimayninchiskunata llapan perusuyuntinpi.

* N.T. Perusuyuntinpa Apullikunaq Rimananaq Suntur Wasimanta, DIDP. qelqa t'iqramuq t'aqa Castilla simimanta Runa simiman, t'iqramuqnin Claudio A. Conde C.

Kinsa huch'uy t'aqan.- Chaninta reqsiykukuchun ñaupaq rimayninchiskuna.

Key qelqa llapanta qhawarinanpaq, reqsiykusunchis perusuyupi ukhupi kashan ñaupaq rimaykuna, manaraq castilla simi kayman chayamushaqtin ña rimakusqaña kay suyunchispi rimayninchis simikuna.

Tawa huch'uy t'aqan.- Runakunaq allaukanchis kaqninchis

4.1. Keykunan kashan sapanka llapa runaq kaqninkuna.

- a) Rimanankun imachus yachasqankuta sapanka runa hinallataq askha runa ukhupipas.
- b) Rimasqankuman hinan reqsisqa kananku, may allukunapichá cheyta rimanku hina.
- c) Rimanankun ñaupaq paypa rimayninta sut'inta aska runa ukhupi, pisi runawanpis.
- d) Huñunaykukuspa, ayllu masintin ukhupi, ñaupaq rimayninkuta rimaspapuni.
- e) Aswanta Sayachinanku, wiñachinanku ñaupaq ayllukunapi kausayninku kaqllatapuni.
- f) Suntur wasikunata haykuspa rimananku siminkupi, maypiña kaspapas, cheypi llank'aqkunan kutichinan rimapayanan pay runaq rimasqan simipi.
- g) May piña tarikunkuman kay ayllu runakuna cheypas, rimapayanqakun paypa rimayninpi, mana atiqtinkutaq t'iqraq runata pusamunanku, paykunaq kaqninmi kay rimayninku.
- h) Yachay wasikunapipas, imatachus yachan rimayta kasqan simillapitaqmi yachachinanku llaqtankupi, ayllunkupi tiyasqankuman, kausayninkuman hina.
- i) Yachanankun castilla simitapis perusuyu ukhupi, ichaqa yachasqankuman hinalla

4.2. Sapanka runaq chaninchaynin kaqninkuna, kaqllataqmi llapa runaqpas.

Kaqninkumanta chaninchaynikumanta ima ruwakuyninkupas, kasqallantaqmi llapa ayllu runakanaqqas, hinaña hoq ayllumanta kaqtiykipas, ichaqa perusuyu ukhupitayanayki, rimanayki imaynachus ñaupaqmantaraq tayta mamakuna rimaranku kaqllatataq, cheykuna ña kamachisqaña kashan kay qelqapi phisqa hinallataq pusaq huch'uy t'aqankunapi.

ISKAY HATUN T'AQA

Perú suyu ukhupin kashan reqsisqaña ayllukunaq rimaynin maypi tiyasqakuman hina,

Phisqa huch'uy t'aqan.- Pikunan imaynatan chanincharinanku

5.1. Yachay suntur wasikunamanta suyuntinpi umalleqmi orqomunan qelqata sapa kutin hina, willakamunan hoq Decreto Supremupi, cheypin willakamunan maykunapin kashan askhachu pisischu, ñaupaq rimayninku rimaq ayllukuna,

llaqtakuna, suyukuna, perusuyu ukhupi, chaymi reqsichiwansunchis imayna, maypi, hayk'an kashanchis, wakinpi yuyarimushanku rimayninkuta, wakinpiqa rimashankupuni, wakinpiqa wiñarichimushanku mast'arimushanku perusuyuntin ukhupi rimayninkuta.

- 5.2. Perusuyuntin** ukhuta kay qelqata qhawarispa yachakunqa reqsikunqa hayk'a hinan ima sutiyoq rimayninkuta rimashanku, maypin kashanku ayllukuna wakin kashan orqonkunapichu, wakin sach'a sach'a ukhukunapichu. Llapanta kaykunata willakamuqtinku yachakunqa ima ñaupa rimayta rimashanku, hinaqtinmi perusuyupi anasapa suntur yachay wasipi umalleq Ministerio de Educación llank'anqaku kуска Instituto Nacional de Estadística e Informática (INEI), cheywanmi yachakunqa allintachu rimashanku, hayk'a ayllukunan rimashanku, ima rimaqmi aswan askha.

Soqta huch'uy t'aqan.- Imaynan imakunan kashan.

6.1. Rimayninku chanincharinapaq qhawarikunqa, ima ñaupa rimaymi allin kaq llallimushan suyuntinpi

- a) Qhepa kausayta yuyarispas chay ayllukunapi, distritopi, provinciapi, otaq regionkunapi, imakunan ruwakuran, apakuran ñaupa rimayninkuta rimashaspa.
- b) Ñaupa rimay rimaq runakunata reqsispa, yachasqapis hina paykunaqa llaqtantimi allin kausayman purirqanku cheymi perusuyuntipaq as allin kausay karqan.
- c) Runakunaq yuyayninpin kashan ñaupa rimayninta rimaspa mast'arishan, willarikun qhawarichin imaynas kausaynin llaqtajina.

6.2. Keykunata qhawarispa nillasunmantaq hayk'an key ñaypa rimayta rimashan.

- a) Kunanqa yachasunmanmi hayk'a runakunas rimashanku chey rimayta, cheypaq qhawarisun hayk'an chey distritopi runakuna, haqay provinciapi hayk'a runakunan tiyan, hinallataq haqay regionpi hayk'an, cheywanqa usqhayllaman yachakunqa llapanpi hayk'an kanku chey ñaupa simi rimaq.
- b) Kunanqa hayk'an kanku llapanpi chey distritopi, provinciapi, regionpi, cheywanqa atikunqa iman simin paykunapaq chaninchasqa rimanankupaq cheyta.

6.3. Kunanqa Anasapa suntur yachay wasipi umalleqmi chanincharinqa

Ministerio de Educación suyukunapi hayk'an kanku, ima ñaupa rimaykunan rimakun, cheykunan kay llaqtakunaq kaqnin, cheykunata yachaspa willakamunqa kay hinan kausayninku, ruwayninku, yuyayninku kay perusuyu ukhupi tiyaq, kausaq runakunaq.

Key suyukunapi tiyaq runakunaq yachasqan, kausaynin, yuyaynin amachasqa kanqa, hinallataq ima allin kaykuna kaqtinpas llapapaq kanqa, mana ni pitapis qhepaman wiqch'urparispa, aswanpas mana reqsisqa yuyaykuna, rimaykuna rikhurimuqtin ch'usaqman tukuchikunqa, ninkumanmi ñaupa rimaykunaqa

mana allinchu nispa, mana yachaq, mana chanin runakuna yuyaypa atipasqan ima sasachaytapas apamuqtin ch'usaqman tukuchikunqa.

Qanchis huch'uy t'aqan.- May suyukunapin rimanku as allinta ñaupá simita.

Kaykuna chaninchaykunapaqqa qhawarinan kanqa imaynatachus kamachikun hatun patara qelqa perusuyupaq pusaqnin chanichaqnin Constitución Política del Estado tawachunka pusaqniyoq yupayninpi, nin qhawarikuchun, ayllukuna, distritokuna, provinshakuna hinallataq regionkuna.

Pusaq huch'uy t'aqan.- Patarapi qelqasqan kanan maykunapi, ima ñaupá simikunan rimakushan.

- 8.1. Perusuyupi Anasapa suntur yachay wasipi umalleqmi llank'amunqaku kuskachayukuspa Instituto Nacional de Cultura (INC) qelqaman churanqaku maypin ñaupá simita rimashanku cheypaqmi ñawincharinqaku qelqata, ña kashañña maypin ñaupá simita rimashanku, ayllukunapi, distritopi, provinciapi, regionkunapi.
- 8.2. Ñaupá simi rimaykuna qelqasqan kanqa patarapi, perusuyuntin yachananpaq, ichaqa kaytan yachananku, llapan kay ñaupá yachaykunan, rimaykunan perusuyuq kaqnin mana pipas sarunch'anmanchu.
- 8.3. Kallanqataqmi qelqasqa hoq patarapi ñaupá rimaykunamanta t'ikarishan cheykunamanta, hinallataq wakinpi ñaupá rimaykuna chinkapushañña, otaq sinchi llakikuywan chinkachipuskanku llapanta kaysayninkuta ima.

KINSA HATUN T'AQA.

Reqsisqa kamachisqa rimaykuna

Isqon huch'uy t'aqan.- Reqsisqa simikuna

Suyunchis ukhupi kanmi reqsisqa ñaupá simikuna, kunan reqsinchis rimachis castilla simita, ñaupá rimayninchiskuna kashan ayllukunapi, distritokunapi, provinciakunapi, hinallataq regionkunapi cheykunapin rimanku allinta, chey willakuykunan kashan qelqasqa, suntur wasipi llank'aqkunan yachan Registro Nacional de Lenguas Originarias.

Chunka huch'uy t'aqan.- keymi hunt'akunqa

Hoj simi kanqa reqsisqa kamachisqa rimakunanpaq, may pichus rimanku chey simita, kanmanmi hoj distritopi, provinciapi, otaq regionpi, chey hina kaqtinqa chey simin rimakunqa, yachachikunqa pisi pisimanta as allin rimananku, qelqananku, llapan suntur wasikunapi, imaynan qelqa kamayoqkuna hunt'achinku imatachus qelqan kaqlata, kasqallantaqmi kay rimaykuna hunt'akunqa rimaykuna, qelqakunqa, imaynan castilla simipas rimakun, qelqakun sapanka suntur estodoq wasikunapi. Key wasikunapin qelqakuna ruwakunqa ñaupá simi rimayninpi, hinallataq ruwakullanqataq qelqakuna castilla simipi, kay simikuna ña chaninchasqaña

rimayninpi, qelqayninpi kaqllataqmi kay ñaupa simi rimaykuna chaninchasqa kashallantaq, chey hinaqa iskaynin simikunan chaninchasqa qelqanpi, rimayninpi, mana kamachisqa qelqaq hunt'akuqtinqa kanmi hoj nanachikuy umalleqkunaman chayachinapaq, llapa runakunan ñaupa rimaynin simita rimanqaku wasinkumantapacha, hinallataq maypiña tarikuspapas ama manchakuspa ama p'inqakuspa.

TAWA HATUN T'AQA

Willakuy mast'arikunqa, waqaychakunqa, qonqasqa ñaupa simikuna yuyarikunqa, cheymanta ñaupa kay llaqtayoqkunqa rimayninkuna rimarikunqa sut'ita perusuyuntinpi

Chunka hojniyoq huch'uy t'aqan.- Perusuntinpaq kay kamachikuy chaninchay qelqa

11.1. Kamacheq qelqata qomunku sutinmi Decreto Supremo, cheytan k'emiya kamun anasapa hatun suntur wasimanta umalleq Presidente del Consejo de Ministros, cheywanmi chanichakamun perusuyuntinpaq kamacheq qelqawan Ñaupa kay Llaqtayoq Runakunqa Rimaynin, kay simikunan yachachikushan rimaspa tayta, mamankumanta pacha wawankuman, ichaqa perusuyu ukhupi askha simikunan paypi tiyasqakuman hina. Chey raykun qhawarikushan imaynatan ruwakunqa, chayachikunqa, cheypaqmi kashan ayllukuna allin huñurisqa kanmi umalleqninku paykunawan rimanaykukuspa kay qelqaq kamachisqa hunt'akunqa llapan ayllukunapi kashanku tiyashanku orqonkunapi, kashallankutaq sach'a sach'a ukhukunapi paykuna ña reqsiqaña kanku sutinku qelqasqa estadoq suntur wasinkunapi.

11.2. Key llank'aykuna hunt'akunapaq ñaupaqta chanicharinqaku imayna ruwanapaq, hayk'aq, maypi, imakunan ruwakunqa, pikunan llank'arinqaku tukuy pa rikusqa, yachasqanchu kay llank'aykuna apakunqa, hinaspapis manan waq waqllachu kay llank'aykuna ruwakunqa, aswanpas ayllukunawan, llaqtakunawan, regionkunawan, kanmi perusuyuntinpaq kay kuna chaninchay qelqapi, ñaupa llaqtayoq kunakunqa rimaynin, yachachikun rimaspakama askha suyukunapi perusuyu ukhupi, kallantaq kamacheq qelqaman hina hatun yachay wasi iskay simi rimaykuna yachacheq Educación Intercultural Bilingüe kallantaq ayllukunapi yachacheq Educación Rural.

Hinallataq yuyarin ku llapan ayllukuna kashan orqonkunapi, sach'a ukhukunapi, paykunawan kуска llank'ay apakunqa, ayllukunapi, distritokunapi, provinciakunapi, regionkunapi.

Chunka Inkayniyoq huch'uy t'aqan.- Perusuyuntinpi chanicharikunqa imayna ruwakunapaq.

Perusuyuntin ukhupi ñaupa llaqtayoqkunqa rimaynin, kunankama yachachikun rimaspakama, sapankapas suyunkupikama, ichaqa kaykunan kausachin, sayachin rimaynin siminkuta.

- a) Ayllukuna, llaqtakuna kausayninkuman hinan sapankapa yachasqanku simipe rimanku.
- b) Rimayninmi qallariynin, saphin kausayninpi, rimayninpa ukhunta reqsichikun maysuyumanta kasqanta.
- c) Ñaupá llaqtayoqkunaq rimayninpa, perusuyuntinpa kaqninmi, ichaqa kaqninchisqa mana rikukunchu.
- d) Llapán ñaupá rimay simikuna perusuyuntinpi kaqla, kuskalla manan mayqenpis kuraqchu, cheyraykun imaña kaqtinpas, kay ñaupá llaqtayoq runakunaq rimaynin llaapanpas t' aqtalla.
- e) Perusuyu umalleq, tukuy suntur wasinkunapi kashan rakirisqa regionkunapi, cheypa ukhunta qhawashanqa hunt' akunanta, ñaupá llaqtayoqpa siminkunan rimakunan tukuy cheqaspi, ñaupá rimakunan perusuyuqpa kaqnin ichaqa mana rikukunchu aswanpas yachakun maykunapis ima ayllukunas rimashanku siminkuta, kaqlataq chanichashankun yachay wasikunapipas imayna yachachinankuta, astawan t' aqwirispa.
- f) Kay ñaupá simi rimaykuna sut' iman lloqsinanpaqqa, hoq qelqapin churanqaku imayna ñaupaqman apanankupaq, cheypas uskhayllaman ayllukunaq umalleqninkunawan, llaapan ayllukunawanpas kuskachayuspa ñaupaqman apakuchun kay ñaupá simi rimaykuna, llaapan yachay wasikunapi iskaynin simita yachananku paykunaq simi rimayninta, cheymanta castilla simitapas, cheypaq kashan perusuyuntinpi yachay wasikunapi yachachinqaku isaynin simi rimayta.
- g) Perusuyu umalleqmi llaapan estadopaq llank' aq runakunawan kallpacharikunqaku rakirinakunqaku yachachiy llank' anata suyuntinpi yachay wasikunapi yachakunqa rimaynin simipi, wawakuna huch' uyninmantapacha, yachay wasipi primariapi, secundariapi, hatun yachay wasipi universidadpi, chay hinaqa waynakuna, sipaskuna rimanankun siminkupi, castilla simitapis, hinalltaq hoj simikunapas, sut' inchakamun chey qelqawan kamachikamun ñaupaqta yachan riman simita, cheymanta castilla simita, ñaupaqmanqa hoj simikunatapas.
- h) Estadon perusuyu umalleqpa ukhunta mast' arimunqa kay kamachikuy qelqata llaapa suyuntin yachanankupaq, cheytan willakamunqa, mast' arikunqa imayna yachachinankupaq, ima ñaupá simikunatas yachanku, imakunas ruwakunqa, wakinpiqa qonqapushankuñan siminkuta yuyarikuchun rimakuchun usqhayllaman, imaynas kausayninku cheykuna willakuchun, kaykunan perusuyuntinpa kaqninkuna.

Chunka kinsayog huch' uy t' aqan.- Rigionkunapi imayna llank' anankumanta

13.1. Región suyupi umalleqmi kamacheq qelqata qomunqa, imaynachus perusuyuntinpaq kamacheq qelqa kashan cheyman hina mat' ipamunqa ima ñaupá simitachus tiyasqankupi rimanku cheyta, imaynatachus kamachikamun kay qelqa ñaupá simikuna rimasqankuta kunanqa ama p' inqakuspa, ama

manchakuspa may piña kaspapas suntur wasikunapipas siminkuta rimaspa perusuyuntinpi.

- 13.2. Qhawarinqaku imaynatan, maypin, pikunawan kay qelqa kasukuy kanqa, cheypaqmi qallariymantapacha rimanakuy kanqa regionkunapi umalleqwan, llaqtantinwan kuskalla imaynatachus ñaupaq siminkuta rimaranku kaqllatapuni aswan kallpawan rimakunqa, mayqen suyupiña kaspapas, imaynaña kausaynin kaqtinpas.

Chunka tawayoq huch'uy t'aqan.- Naupa rimaykunan kashan pantachisqa wakin suyukunapiqa yaqaña chinkapushanpas

- 14.1. Perusuyuntinpaq kamacheq qelqaman hina ñaupaq llaqtayoq runakunay rimaynin sapanka suyukunapi, yachachiyinkuqa rimashaspalla, kunanmi waturina kanqa imanaqtinmi waqllichiy, pantachiy haykumushan ñaupaq simi rimayninkuman, wakin suyukunapiqa chinkachipushanñan misk'i simi rimayninku cheyraykun perusuyu umalleq kay qelqata qomun, kunanqa qelqaq amachasqan ayllukunay rimanan simi watiqmanta rimakuchun aswan kallpawan.
- 14.2. Maypichus tiyan kay llaqtayoq cheypi saphiyoy runakunay ñaupaq simin rimaynin chinkapushanña cheyqa, cheypin llank'ana kanqa cheypaqmi kallpata huñuykuspa ñaupaqta chey cheqaspi llank'akuchun imayna chey rimay simi rimarinanpaq, usqhayllaman, may suyupi tiyasqankuman hina.
- 14.3. Anasapa suntur yachay wasipi umalleq Ministerio de Educación kуска, Consejo Nacional de Ciencia, Tecnología e Innovación Tecnológica (CONCYTEC) cheymanta llapan hatun yachana wasikunapuwán Universidades paykunay kanmi runankuna ñaupaq simi rimaykuna yachay, paykunan waturimunqaku imanaqtinmi kay ñaupaq misk'i simi rimaykuna chinkapushan, pantachikushan, wakinpiqa chinkapushan, cheypaqmi llank'ana tukuy kallpawan usqhayllaman kanqa.

Chunka phisqayoy huch'uy t'aqan.- Perusuyuntinpi keykunan ruwakunan

- 15.1. Ñaupaq simi rimaykunapaq estadon kallpachakunqa, suntur wasikunapi llank'aqkunaman rakirinqa ruwanata, chiywanmi, t'aqwirikunqa saphinmanta ñaupaq simi rimaykuna, cheymanta sut'ita rimakunqa llaqtantin runakunawan hinallataq suntur wasikunapipas.
- 15.2. Suntur wasikuna kan Estadoq, wakinqa mana estadoqchu, ichaq runakuna haykunku cheykunaman imapis ruwanankupaq, chey hinaqa kay wasikunan llank'aq runayoy, paykunan maskananku imaynatan usqhayllaman rimakunman chay suyupi ñaupaq simi rimayninkupe, cheypaqmi llank'aqninkunaman rakirinqa ruwanata, ichaq manapishá kanchu ñaupaq simi rimaq runakuna, paykunapis yachanankun usqhayllaman, ichaq manan sayanmanchu ñaupaq simikunay rimakuynin, mana kaqtinqa mink'arikunankun kanqa rimay yachay runakunata, paykunawan llank'akunqa llapan suyuntinpi, cheymanta kallantaq suntur wasikuna Wallawisakuna Fuerzas Armadas paykunapis rimanankun ñaupaq simita, kaqllataq Policía Nacional del Perú

paykunapis rimanankun ñaupa simi rimayta chey ayllu, llaqta runaq rimayninpin rimapayanqa llapan runata.

15.3. Perusuyuntinpi kan suntur wasikuna estadopaq llank'aq runakuna, paykunan kay qelqaq kamachisqan willakuyta mat'arinqaku uskhayllaman kay wasikunaq kanmi willakuy suyuntinman chayachinapaq sutinmi página web computadorapi, ñaupa simi rimaymanta kay hinatan qelqa kamachikamun nispa, cheykunan chayanan llapa ayllukunaman, llaqtakunaman ñaupa llaqtayoqkunan siminpin llapa rimasunchis cheytan kamachimun qelqa, hinaspapis rimananku, qelqananku llipsikunapi, manan ima sasachaypis kanqachu ñaupa simi rimaqkunapaq, aswanmi kallpachay kanqa paykunata, rimapayaspa, qelqaspa imatachus riman chay suyupi cheyman hina.

Chunka Soqtayoq huch'uy t'aqan. Imayna yachachinamanta

Perusuyuntinpi Estadon llank'arinqa, kamachinqa yachachikuchun ñaupa llaqtayoqkunaq rimaynin nispa, aswantaqa yachay wasikunapin yachachinankun kanqa huch'uy wawakunata, llapan yachay wasipi kanmi yachay qallariy wawachakunapaq Educación primaria cheymanta kuraqchakunapaq Educación secundaria cheymanta yachana hatun wasipi Universidad kamachisqan kashan ñaupa llaqtayoqkunaq simin rimanankupaq mana yachaqta yachachinqaku, wakin suyukunapi qonqapushanku sarunch'apushanku runa simita, chey suyukunapin aswan kallpawan yuyarikunqa imas rimayninku, pikunas maypis tiyanku, imaynas kausayninku, ichaqa llapapas rimaspallan yachachinku.

Chunka qanchisniyoq huch'uy t'aqan.- Imakunan ruwakunqa pipas mana munanqachu ñaupa llaqtayoqkunaq simin rimanata chey.

Estadon kamachikamun pipas, hark'akushan ñaupa llaqtayoqkunaq simin rimanata cheyqa, llakipin kanqa, wakinqa cheqnishan yachasqan simi rimasqamanta, cheypaqmi kamachikamun Estado, ima sasachaykuna kaqtinqa, nanachikuytan chayachina kanqa, willana kurakakunaman, kay mana allin runakunapaq llaki kanapaq.

Chunka pusaqniyoq huch'uy t'aqan.- Llipsisipi qelqamunqaku imatachus tarimuranku tapurisqankumanta, cheykunatan willananku mast'arinanku kanqa.

Estadon kamachimun uskhaylla tapukuchun, waturikuchun, ñaupa llaqtayoqkunaq yachayninta, rimayninta, wakin suyukunapi chinkapushan rimayninku ayllukunaq, llaqtakunaq watiqmanta ñaupaq yachasqanku simita rimachunku cheypin tukuy yachayninku kashan, llapan yachaykuna, rimaykuna tarimusqanku llipsisipi qelqakunqa, cheykunan willarikunqa, mast'arikunqa perusuyuntinpaq iskaynin simipi lloqsinqa willakuy castilla simipi, ñaupa llaqtayoqkunaq rimasqan simipi, kaykunata yachaspan astawan yapakunqa yachaykuna, imarayku ñaupa llaqtayoq rurakuna yacharankun imayna rimayta, kausayta, hinallataq yacharanku ñawinchayta, kay pachata, hanaq pachata, tukuy pachakunatapis, tukuy yachasqanku kunan yachaqana kashan.

Chunka isqonniyoq huch'uy t'aqan.- Imaynatan rikhurimun ñaupa simi rimaykunaq sutin

Chaypaq kashan suntur wasi suyuntinpi Instituto Geográfico Nacional, cheypin tarikun qelqasqa imaynatachus rikhurimuran ñaupa simi rimaykuna perusuyuntinpi

Iskay chunka huch'uy t'aqan.- Imaynatan apakunman tapukuykuna, imaynatan llaqta runa llank'anman.

- 20.1. Llank'aykuna qallarimuqtin ayllukuna, llaqtakuna kashan orqonkunapi, otaq sach'a sach'a ukhukunapi tiyashanku, paykunawanmi apakunqa tapuykunakuy, hatun huñunakuy qallarimuqtin, kunan rimakunqa paykunaq rimananaq simipe, cheypaqmi ñaupaqtaraq waturinanku kanqa ima simipi tapuykuy apakunqa kay suyukunawan cheyman hinan ñaupaqmantaraq wakirichinanku imachus pisishan allin apakunanpaq.
- 20.2. Llapan ayllukunan reqsikun comunidades campesinas tiyashanku orqonkunapi, wakinqa sach'a sach'a ukhukunapi, paykunan mañanqaku qelqakunata, tapukuy rimanakuy apakusqanmanta, hinaqa llapapaqmi chayachina kanqa, qelqakunata ayllukunaq, suyukunaq rimaynin simipi qelqasqata, hinallataq castilla simipipas, iskaynin simipi, aypachikunqa tukuy tapukuy rimasqamanta

PHISQA HATUN T'AQA

Chaninman churakuchun simi rimaykuna

Iskay chunka hojniyoq huch'uy t'aqan.- Qelqankun hoq nirayta kunanmanta pacha qelqakunqa ch'ulla riqch'ayllapi

- 21.1. Asanapsa suntur yachay wasimanta umalleqmi Ministerio de Educación paymi llank'arinqa wakin suntur yachay wasikunawan huñunayukuspa sutimi ayllukunapi yachay wasipi umalleqwan Dirección de Educación Rural paykunan wakichinqa imayna ruwanata, yachachinata, cheymanta waturinqaku allinchi manachu, kunantaq chaninchanqaku imaynan qelqakunqa ayllukunaq, llaqtakunas rimananaq simi.
- 21.2. Suntur wasikunan kashan estadoq, paykunan ch'ulla yuyayllapi rimaqaku ñaupa llaqtayoqkunaq simi rimananaq, aswantaqa orqomunanku qelqakunata, ima simitachus yachanku kay suyukuna rimayta, anchipi aswan kallpacharinapaq

SOQTA HATUN T'AQA

Ñaupa llaqtayoqkunaq rimananaq simikuna, yachay wasikunapi yachachikunqa, iskay simi rimay castilla simipuwan

Iskay chunka iskayniyoq huch'uy t'aqan.- Yachay wasikunapi yachachikunqa ima simi rimaytan kay ayllukunapi rimanku, llaqtakunapi rimanku paykunaq rimayninpin yachay wasikunapi yachacheq yachachinqa, ichaqa llapa perusuyuntinpaqmi

kamacheq qelqa, wakin ayllukunapi chinkapushañan rimayninku cheytan kunanqa yuyarinanku tukuy yachay wasikunan yachachinqa rimayninpi.

Iskay chunka kinsayoc huch'uy t'aqan.- Hanllallikuna, kunkawakikuna qelqanapaq ñaupá runakunaq rimaynin simipi.

Ayllukunapi, orqonkunapi, otaq sach'a sach'a ukhukunapi tiyaq runakunatan yachachishanku ñawinchayta qelqayta paykunaq rimaynin simipi, aswanta kunaqa yachachinqaku iskaynin simipi, paykunaq yachasqan simipi hinallataq castilla simipipas

Iskaychunka tawayoc huch'uy t'aqan.- Sonqoman haykuqta hina rimaspa yachachikunqa perusuyupi askha t'aqa ayllukunaq, llaqtakunaq rimayninmanta.

Yachay wasikunapi yachacheqtan ñaupaqtaray yachachina, cheymanta imakunatan yanapanman yachaqaqta uskhaylla yacharunanpaq, kanmi willakuy mast'areq reqsinchis televisionta, radiota, willakuy mast'arikunman rimaspa, imaynan ñaupapas tayta mamakuna, wawankuman yachachiranku rimaspalla, kaqllataq kunanpis, ñaupá llaqtayoqkunaq rimaynin, kausaynin, ruwayninmi perusuyuntinpa kaqnin, tukuy ñaupá t'aqa ayllukunaq, llaqtakunaq yachayninmi, ukhu pacha, kay pacha, hanaq pacha, tukuy pachamanta yachaynimi qhawarichiwanchis paykunapi yachay tiyasqanta perusuyupi saphiyoc ñaupá runakunaq kausaynimi, kunan pacha yacharichiwanchis allin kasqanta, hinallataq kasqaku askha t'aqa runakuna, sapankapas rimayniyoq kama, ichaqa kausayninkun kasqa kuskalla, hoj sonqolla rimanayukuspa, hinaña yuyayninku hoq hina cheypas pampachanakuspa, thakpi kausakusqaku.

YAPAMUSQAN KAMACHIKUYKUNA

ÑAUPAQ KAQ.- Sapa wata hinan Anasapa Yachay Wasipi umalleq Ministro de Educación willakamunqa, hatun suntur apullikunaq rimanan wasimanta pacha, kanmi hoq t'aqa apullikuna ñaupá llaqtayoq yachayninmanta qhawariqkuna, kay huñukuy pin willanqa Perusuyuntinpaq watantin ruwasqankumanta, kamacheq qelqaq munayninta, may kamas llank'amurqanku.

ISKAY KAQ.- Anasapa suntur Yachay Wasipi Umalleqmi llank'aqninkunaq ukhunta, ruwamunan llipsipi hoj seq'eta cheypi reqsinapaq yachanapaq maykunapin kashan ñaupaq llaqtayuqkunaq rimaynin simi rimaqkuna, hayk'a t'aqan kashan rimaykuna, kay seq'e chayachina kashan manraq kay wata tukurukushaqtin, ichaqa chaskinmanraqmi kinsachunka hojniyoq p'unchay, qhapaq Raymi killapi, iskay waranqa chunka hojniyoq kunan watapi.

KINSA KAQ.- Anasapa suntur Yachay Wasipi Umallemi, Ministrom de Educación willanan Perusuyuntinpi Anasapa Suntur Wasipi Umalleqman Presidente del Consejo de Ministros paypa ukhunta, hatun suntur qelqakuna unanchaq apullikuna umalleqman Congreso de la República hinallataq qelqa kamayoqpa umalleqninman

Corte Suprema de Justicia de la República cheymanta llapan suntur wasikunaman umalleq perusuyuntinpe kashanku distritokunapi, provinciakunapi, regionkunapi, imaynachus qelqasqa kashan, maykunapin chanin ñaupa llaqtayoq runakuna rimayninku simita ñaupaqman apashanku yachayninkuwan, ichaqa qelqashanku, rimashankupuni castilla simitapis.

Perusuyuntinpa anasapa suntur wasipi umalleqmi Presidencia del Consejo de Ministros willakamunqa hayk'a simi rimaykunan kashan perusuyuntinpi, chey willakutan mast'arimunqa hoq qelpapi sutinmi Decreto Supremo cheypin sut'inchamun

Perusuyuntinpi kanmi askha simi rimaykuna, ayllukunapi, llaqtakunapi rimanankupaqqa manan kamacheq qelqachu nin kaykamalla nispa aswanpas maykunapin runakuna rimashanku paukunaq simi rimayninkuta cheymi chaninchan, cheypin kashan qelqasqa Registro Nacional de Lenguas Originarias.

TAWA KAQ .- Chinkachipusun kamacheq qelqata yupaynin 21156 nirqan quechua runa simin perusuyupaq rimaynin llaqa reqsinanpaq nispa, kaqllataq chinkachipusun kamacheq qelqata yupaynin 28106 nirqan reqsinchis, chayachinchis, wakinkunaman yachachinchis, mast'arikun tukuyman quechua simi, llapan ayllukunaman maypiña kaqkunapaqpas.

TUKUYKUNALLAPAQÑA KAMACHIKUY

SAPALLAN. Anasapa suntur wasipi umalleq El poder Ejecutivo manaraq soqtachunka p'unchay hunt'akushaqtin, kay qelqaq mast'arikusqanmantapacha, paymi orqomunqa hoq kamachikoq qelqata kay kamacheq qelqa hunt'akunanpaq, llank'ay qallarikunanpaq usqhayallaman.

IMARAYKU:

Watiqmantan qhawarikuran kamacheq qelqata hatun suntur rimana perusuyuntinpa wasinpi, apullikunan chanincharin, llapankoq huñunakusqanpi iskay chunka kinsayoq p'unchaypi, Inti Raymi killapi, iskay waranqa chunkayoq watapi, imaynan kamachikoq qelqa nishan hina pachaqa pusaqniyoq huch'uy t'aqanpi, hatun patara perusuyuntinta chaninchaq Constitución Política del Perú qelqanpin kamachikamun cheyta, hinaqa kunan hunt'akun, usqhayllaman willakuy mast'arikuchun, hunt'akuchuntaq.

Limasuyumanta pacha, iskay p'unchay Anta Situwa killapi, iskay waranqa chunka hoqniyoq watapi.

CESAR ZUMAETA FLORES

Perusuyuntinpa Apullikunaq Rimananaq Wasipi Umalleq

ALDA LAZO RIOS DE HORNUNG

Perusuyuntinpa Apullikunaq Rimananaq Wasipi Iskay kaq Umalleq